

միտի Հիւսիսային աղաներուն բարեկամական գրեթէ գրեթէ, որ առանց պիտի աշխատեալու հարգի բերին Բրդերը :

Խորհրդակցելի (Եղիա Ահարոնեան) 18—20 տարեկան մի Հայ երիտաւոր տեղւոյ կառավարութեան տղերսագիր մատուցած էր տաճկանաւ : Հարկման զորութեամբ հրաւիրած էր Ս. Առաքնորդն ի դուռն, և նա լայնօղակաւ համոզել երիտասարդը ետ մնալ այդ խորհուրդէն, և որով կարողացաւ աղաւթել նաեւ կառավարութեան ձեռքէն և ճանապարհի ծախսն հոգալով դարձաւ ի խորհրդեր :

Գոհութեամբ կը գրեմք Ձեզ որ Ս. Երեսնեան գիշերօթիկ վարժարանին նշնարանի շինութեան գործն սկսաւ, որ հազիւ կրնայ 70-80 ոսկիով ի գլուխ ելնել ամբողջագէտ, 40 մահճակալ դեռեղելու չափ ընդարձակ սրահ մի, արդէն եղած ատարձ, վայտ եւ գործածելով : Արժանի է շնորհակալութեան քաղաքիս Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ քահանայից դասէն՝ բարեշնորհ և հայրենասէր Տ. Մարտիրոս քահանայ Մուշեղեան, որ յանձն առաւ Ս. Առաքնորդին կողմէ շինութեան գործին գլուխ մնալ, արհեստի հմտութիւն ունի, միանգամայն այն շինութեան գործին 20 հաւ Օսմ. ոսկի նուերել և կտակել :

Գիշերօթիկի սանուէր՝ տակաւին տան ամայ մէջ յուսացածն աւելի արդիւնք ցոյց տուին և յառաջագիւծութիւն ունեցան, և ոչ ջնջելու վիճակի մէջ :

Եկեղեցական ուսումնարանն ունի այսօր 160 աշակերտ : Նախալը լեւանն և ծաղկոյն 330, Գրիգորեանն օրիորդաց վարժարանն 363 աշակերտուհիք : Այս 873 աշակերտաց դաստիարակութեան գործն ալ ծանրացած է Ս. Առաքնորդին վրայ :

Այս վարժարանը կալուածք չունին երեք, այլ եկեղեցւոյ և աշակերտաց մասնաւոր թոշակով կը կառավարին, անոր համար վարժարանաց բարեկարգութեան և յառաջագիւծութեան գործին մէջ աւելի նիւթագէտ կը տառապի Նուրի Սրբազնութիւնը :

ՍՈՍԻԱԼԱԿԱՆ ԿԵՐՊ. ՅԱՆՁՆԱԾԱՌԱՎ. ՏԵԼԵԳՐԱԳՐԻ ՄԱՍԳՈՒՏԻ (ՄԱՐՏԻՆ) ԱԶԳԱՅԻՆՈՑ

Հայաստանեայց Սովետական կեդրոնական Յանձնաժողովոյց Մեծ Տեսար :

Թուականէս երեք օր յառաջ հասաւ մեզի Ձեր 10/22 յունիսի ներկայ տարւոյս արդէն դուր լինելը, որուն մէջ կը յայտնէր Մասնաժողովոյս առաջին թղթին հասնելը, ինչպէս նաեւ նպատակը բաժանման ցուցակը քաղքին սովետաց ներկայ մամբ : Իսկ գիւղերէնց ալ ցարդ հասած կը համարենք :

Մեծ և Աղդարէն Տեսար, կը խնդրէր մեզմէն նաեւ տեղեկագրել սովետաց ընդհանուր միջնակ, նշնարանից առանձին Հայաց սովետաց բնակատեղին և ո՞ր առաջնորդութեան խնամատարութեանը յանձնառու ըլլալով արդէն իրենց անհատական կողմէն, որով յանձնառու եղած էր ի սէր մարդկութեան և աղքատ գեղեցիկ ինն կարգադրութեամբ նպատակաւոր և ձեռնառու ըլլալ այս թեմիս տառապեալ համայնի երաւոյ, որոնք գոյնաւ լայնալի վրէժներով լինան նպատակի եղած և գիւղերէնց մէջ յիշու ցան առնալ և անօգնական կը մարտնչեն օրհասին հետ, Հայաստանու օտար ատղաներու տակ :

Արդ՝ նկատմամբ Հայ ազգի բնակչաց Մասնաժողովին կրնանք : Ա. Ինչպէս Ձեզի հասած ցուցակներէն յայտնի է, այս թեմիս մէջ բնակող Հայազգիք գիշերաւոր :

պէս Մէրտին քաղքին մէջ և քանի մը գիւղերէնց մէջ միայն կը գտնուին : Մէրտինու մէջ Հայազգիք բնակող 5500 անձ կը հաշուեն, և ամենքը կաթողիկէ և իրենց հոգեւոր խնամատարութիւնը կը պատկանի Գեր. Նաղարեան Արքեպիսկոպոսի, ինչպէս նաեւ գիւղերէնց մէջ գտնուած կաթողիկէներուն խնամատարութիւնը :

Բ. Մէրտին, մեր Արքեպիսկոպոսից հաշիւաւոր քաղքը որ հիմայ չաա խեղճ վիճակի մէջ է, միայն գործնականաց հրաշալիք մը մընայած է Ս. Յակոբայ Միքայէլ Հայրապետին վանքը կրտսեր և անխնայ, ուր է ուխտատեղի գերեզմանը : այս առանձին մէջ 150 անձի չափ Հայ Լուսաւորչական կը դրուուի, որոնց խնամատարութեան մասնաւոր հոգեւոր առաջնորդ չունին, և ըստ գիւղաց Սասնէն իրենց այցելու կուգայ, այն ալ չաա քիչ անգամ : Իսկ կաթողիկէ Հայ հոգեւոր 50 անձի չափ կը գտնուի և անոնց խնամատարութիւնը յանձնառու է Տարայու ժողովրդագիտին :

Գ. Տարայ, որ է բուն Տարայու կամ Գարեհ լեռագործին հին քաղաքը, որուն զարմանալի և ահաւոր շէնքերուն մնացորդը ցարդանցաւոր ճանապարհորդները կը հիացնէ : բնակչաց 50-60 տունը Հայ կաթողիկէ են, բայց անոնք ալ այս սովոր պատճառաւ գերուցանուին, հազիւ 100-70 անձ մնացած է, անոնք ալ իրենց ամբողջ թուովուցած, ձայններին դադարեցուցած առհասարակ կը մտնան և ամենախեղճ վիճակի մէջ են, անոնք որ մարդու սիրտը ցուօք կը վիրաւորեն, և իրենց քաղքագրութեամբ մը կայ, որն որ կը հոգայ իրենց հոգեւոր պիտոյքը :

Դ. Թէլ-Էրմէն, այսինքն (Հայոց բլուր) Մէրտինու արևմտեան կողմէն է ժամ հեռու, Տեսար հին քաղքին աւերակաց վրայ : բնակիչը 600 անձնքը Հայ կաթողիկէ, Ս. Լազարի կամ ուրիշ աղք. կողմէն ինն, ունին երկու վարդապետ և մէկ եկեղեցի, ամենքը երկրորդորդ, բայց այս տարի իրենց ամեն ոչխարները մեռան, 6000 ոչխարի չափ, նոյնպէս վարդապետի անուստենները, և իրենց Արաբացի նը ժողովները, որը իրենց չաա կարեւոր էին Քուրդաց և ատանդական վարանաբնակ Արաբացւոց յարձակմանց դէմ դնելու, վասն զի Մէրտինու անապատին մէջ գրեթէ այս գիւղը միայն Հայ ըլլալով, ամեն յարձակմանց և աւարաւորութեանց նպատակ եղած է, ինչպէս անձամբ տկանատես վկայ եղաւ այս յարձակմանց նոյն իսկ Միսթո. Թըռ. թըռ. Աղդարեան Գոնոսթոյ իր ճառագարհարութեան տանն թէլ-Էրմէն գտնուած ժամանակը : Իսկ հիմայ այս խեղճ գիւղացիները կորսնցնելով իրենց ձիերը, իրենց առհասարակները, իրենց ոչխարները, և իրենց ամեն ատանդաւոր վաճառելով այս ահապէս սովոր ժամանակը իրենց զիւրեք ապրելներու համար, հիմայ անանի վիճակի մը մէջ կը գտնուին որ չենք կրնար ստորադրել : Եւ թէ որ մնալու ըլլան այդպէս առանց նպատակի մը, դրաստ գնելու, վարուցանի համար և սերմ ցանելու, անչաւա պիտի թողուն իրենց արտերը առանց ցանի և փակելին :

Ե. Ուս-Էր-Այն, ասիկայ նոր շինուած տան մէջ հին մեծ քաղքին աւերակաց վրայ : ըստ արտաքին խնամատարութեան կը պատկանի Տէր-Էր-Ջորի վարդապետին, իսկ ըստ հոգեւորին Մէրտինու թէմին, ունի բնակիչ իւր 100 անձ Հայ կաթողիկէ, բայց ամենքը առհասարակ համար հոն ժողոված են :

Զ. Վերան Եճէլը, կամ ըստ կարծեան (Կրա քաղք) Մէրտինու արևմտեան կողմէ իւր 20 ժամ հեռու, այս ալ նոր սկսած է շէնք ըլլալ, նոյնպէս հին աւերակաց վրայ շինուած : Հայ բնակչաց թիւը 100-150 երբեմն կ'աւելան և երբեմն կը նուազի, ասոնք ալ կաթողիկէ են, իսկ Հայ Լուսաւորչական քանի մը անձ միայն կը գտնուի, ինչու որ

առհասարակ համար հոն ժողոված են : Ասանց արտաքին խնամատարութիւնը Մէրտինու կը պատկանի, իսկ հոգեւորին թէլ-Էրմէնու ժողովրդագիտաց յանձնուած, ինչպէս նաեւ Ուս-Էր-Այնի խնամատարութիւնը, որոնք սակայն սակայն այս երկու տեղացիաց կը ընկնեն :

Ը. Տէրիկ, որն որ մեծ տան մէջ 15 ժամ Մէրտինու արևմտեան կողմէ, ըստ արտաքին կառավարութեան Տիգրանակերտի վարչութեան տակ է, բնակչաց 600-700ը Հայազգիք են, որոնցմէ 400 անձի չափ Հայ Լուսաւորչական են և կը պատկանին Տիգրանակերտի առաջնորդի խնամակարութեան, ունին առանձին եկեղեցի և քահանայ : 150 անձի չափ Հայ կաթողիկէ Մէրտինու առաջնորդին խնամակարութեան ներքեւ, ունին առանձին քահանայ : 150 անձի չափ ալ Հայ Բաղրապետ, Մէրտինու Ամերիկացի Միտիանայ վերաբերեալ :

Ը. Ահուր, 9 ժամ հեռու քաղքէս Հայ բնակչաց թիւը իւր 250, որոնց գրեթէ կէսը Լուսաւորչական և կէսն ալ կաթողիկէ են, չունին մասնաւոր քահանայ : Լուսաւորչականաց խնամատարութիւնը Տիգրանակերտի կողմերէն կ'ըլլայ : Իսկ կաթողիկէնց Մէրտինու կը վերաբերին :

Թ. Քըր-Տիգրէ, նոյնպէս քաղքէս հիւսիսային կողմէ, 12 ժամ ժամ հեռու : Հայ բնակչաց թիւը իւր 60-70 անձ, որոնք կաթողիկէ են, երկու տուն միայն Լուսաւորչական :

Ժ. Խաւարու, Հայ բնակչաց թիւը 30-40 անձի չափ կէսը Լուսաւորչական և կէսն ալ կաթողիկէ քաղքէս 13 ժամ հեռու :

ԺԱ. Տէրիկ և Թըղեան, Հայ բնակչաց թիւը 100-120, կէսը Լուսաւորչական և կէսը կաթողիկէ, խնամակարութիւն Լուսաւորչականաց Տիգրանակերտի կը վերաբերին, իսկ կաթողիկէնց Մէրտինու :

ԺԲ. Բերան, 9 ժամ հեռու քաղքէս, բնակիչք ըստ մեծի մասին Հայ են և քիչ Աղդարի : Հայ Լուսաւորչականաց թիւը 300 անձի չափ, բայց մեղք որ քահանայ չունին, և երեսն վրայ թողուած : Ասանց Ձեր ճամբած 150 ոսկիէն իրենց սովետաց ընկած նպատակ մեր մասնաւոր վարդապետին ձեռքով զրկելնք որ երբեք անձամբ այցելու ըլլալ և իրենց բաժնէ, ինչպէս միւս մասնակց գիւղերուն ալ գրեթէ բաժնէ, և ամենքը ամեն գիւղերուն մէջ գտնուած Լուսաւորչական Հայոց, այսինքն, Բերանու և միւս գիւղերուն իրենց արտաքին գործերը և կարեւոր պաշտպանութիւնը տեղւոյս խնամութեան առջև ամենայն օրով կը հոգայ մեր աղքատի վարչական ժողովը, բայց ի Տէրիկոյ, որովհետեւ Տիգրանակերտի կառավարութեան կը վերաբերին :

Այս վերաբերեալ տեղերէն զատ, կը գտնուին 1000 անձն աւելի Միտեաթու, Աղիտուրի բնակչութեան կողմերը Արարոյ և Քուրդաց գիւղերուն մէջ ցրուած Հայազգիներ, ինչպէս ճէգիլի գետին մօտ, որով ընդ ամենը կըլլան իւր 10000 Հայազգիք :

Ահա ամենք են, ո՞ր Մեծապետի Տեսար, ամենք են այն թըռուաւ Բլուր մը Հայերը, զորս կըընանք նմանցնել այն կարծիք Յունաց բլուրին, որ երբեմն իր նահանջին ժամանակը Միտեաթուաց այս գաւառներուն մէջ տարածեալ է և քուրդաց ձեռք ընկած, է զի սովին, է զի քուրդերէն տաղ-նապաստ, ըլլալով և բլուր վշտաց մէջ ընկած, իրենց Ատաթիկէն կը յիշեն, և իրենց վերջին շունչը կ'աւայցին : Ահա ամենք ալ Հայոց բլուրը նման այն Բուռնական նահանջաւոր բլուրին տարածեալ Միտեաթուաց գաւառներուն մէջ և բնակչութեան վրայ, որով մեկ կողմէն, հիւանդութիւնը և մահ միւս կողմէն, գարնանը քուրդաց գաւառաւորութիւնը և սպանութիւնը մեկու կողմէն ոչեւապէս զիւրեքն կը ներեն, բայց Յունաց բլուրը իւր նահանջին ունեցաւ քանի :

ժոն մը իրենց այս թշուառութեանց մէջ խնամոյ, խորատոյ, խորտուտոյ, որ և իսր արանցիկը զըջով անմահացոյս իրենց յիշատակը : այլ այս մեր Հայրական բլուրը չունի այլ ինչ անկեղծութիւն այս ահաւոր սովուն ժամանակ և իւր թշուառութեան տաղաւային յոյս, և թէ ոչ Ձեր խնամոյ նպատակը Գանձաժողովը : Այս, Միտեաթուաց բնակչութեան վրայ աննայ պիտի հնչէ ընդ աշխարհ ամենայն, և դաշտերը իրենց շնորհած կենաց սերմը պիտի բուսցնեն և աճեցնեն և մասնաւորապէս կերակուր այս Հայկական բլուրին :

Արդէն իսկ նախընթաց թղթերուս ծանուցելով ընդհանուր սովոր վիճակը, և սովորոյ նպատակ կառուութիւնը, և մեր ձեռքը ամերիկացիներէն բան մը չմնալով : անոր համար կը յուսանք մօտ օրերու ուրիշ գոմար մը նպատակ ընդունել Ձեր խնամոյ առատաձեռնութեան : Նոյնպէս աղաւթային կարեւոր միջոցներու մասին Ձեզի մատուցած ներկայ տարւոյս յունիս 7 թղթերուն առաջարկութիւնը, նորէն մատուցանելով Ձեր Մեծապետի սովետաց խնամոյ տանին, կ'աղաչենք որ միշտ իրենց այս թեմին Հայկական բլուր, որ կրնանք ըսել թէ քան զաւելի իրեն համարին եղբայրներն աւելի թշուառ վիճակի մէջ են, ուստի և իրենց Հայաստանի միւս եղբայրաց ամեն նպատակը և խնամոյ արժանի :

Այս համառօտ տեղեկութիւնը տալով և յուսալով թէ հաճոյ կը գտնուի Մեծ. Գանձաժողովոյց և մանրամասն արգիւնտար, այժմէն կանխիկ կը փութանք յայտնելու մեր սրտառուց մեծ իրճն ու չնորհակալութիւնը :

Հաճեցէք ընդունել մեր խորին մեծարանք և յարգութիւնը որովք եմք միշտ, Մեծ. Տեսարց, ի Դիմաց Հայ սովետաց խնամատար Մասնաժողովոյց :

17 յունիս 1880 Առնեապետ ի Մամուրաթ Թէլ-Էր-Այն

ՀԱՆԳՆԱԿԱՆ ԹԻԼԻՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՍԻԱԿԱՆ ՄԱՍԿՈՒՏԻ (Շարունակութիւն և վերջ)

1. Օտմ 127 զւ.էն	
Մեծապետի Տեսար	Դր. ժող.
Կարապետ Պաշտպան	9 10
» Տօնիկեան	8 10
Յակոբ Նիկողոսեան	8 10
Յովհաննէս Վարդեպետեան	8 10
Վարդան Սեւակեան	8 10
Ռուբեն Տէրաթեան	7
Ստեփան Բարսեղեան	6 50
Յակոբ Պալմայեան	6
Յակոբ Տարաթեան	5 20
Սեդրա Սարգսեան	5 20
Թորոս Շառնեան	5 20
Պարո Փանոսեան	5 20
Յարութիւն Ռուբենեան	5 20
Գրիգոր Ժամակերտեան	5 20
Գրիգոր Թըրաթեան	5 20
Թորոս Պարսեան	5 20
Գեորգ Պիլիկեան	5 20
Գրիգոր Ստեփանեան	5 20
Թորոս Արեւիկեան	5 20
Յակոբ Ստեփանեան	5 20
Կարապետ Թարաթեան	5 20
Պարո Տէրաթեան	5 20
Յակոբ Միլիկեան	5 20
Մարտիրոս Գարաթեան	5 20
Պարո Սրբաթեան	5 20
Յարութիւն Թարաթեան	5 20
» Գրիգորեան	5 20
Մարտիրոս Նիկողոսեան	5 20
Կարապետ Զէյրեպետեան	5 20
Յակոբ Յովհաննէսեան	5 20
Ստեփան Սիւրբուրեան	5 20
» Բժշկեան	5 20
Մանուկ Փիլիպպեան	5 20
Հաղիթ պէյ	5 20
Պետրոս Տոմարեան	5 20
Թորոս Արեւիկեան	5 20
Յարութիւն Տարաթեան	5
Աղաթի Նիկողոսեան	5
Կարապետ Միլիկեան	5
Ստեփան Ժամակերտեան	5

Նարեկ Ստեփանեան	5
Յարութիւն Վարդեպետեան	5
» Գրիգորեան	5
» Սարգսեան	5
Յարգիս Յարութիւնեան	5
Յովհաննէս Պարսեան	5
Պետրոս Սարգսեան	5
Յարութիւն Մարթիկեան	5
Կարապետ Սարգիսեան	4
Բարսեղ Պետրոսեան	4
Սարգիս Պարսեան	5 20
Գրիգոր Տէրաթեան	5 20
Յովհաննէս Արեւիկեան	2 50
Թորոս Ստեփանեան	2 50
Յակոբ Պարսեան	2 50
Գարիկ Յակոբեան	2 50
Կարապետ Նիկոսեան	2 50
Յարութիւն Պարսեան	2 50
Գարիկ Ներսիսեան	2 50
Ստեփան Տէրաթեան	2 50
» Վարդեպետեան	2 50
Գեորգ Բիւրեղեան	2 50
Յովհաննէս Առաքնեան	2 50
Թարգիս Սարգիսեան	2 50
Ստեփան Պարսեան	2 50
Սարգիս Պարսեան	2 50
Յովհաննէս Պարսեան	2 50
Թարգիս Տօնիկեան	2 50
Յովհաննէս Տոմարեան	2 20
Վարդան Յովհաննէսեան	2 20
Գրիգոր Տէրաթեան	2
Կարապետ Ռուբենեան	2
Ստեփան Սարգսեան	1 20

1872	
Երկաթագործ արհեստագործ	30
» Գանձապետ	75
Կոնկրետ Տիկանաց հանգանակ	815
Կոնկրետ	815

2540	
Վերադարձ գումարն որ բան (20)	Պատ. ոսկուց կը յանդի, Ռուսիայից
Պատ. Մասնաժողովի միջոցաւ Գանձապետ	ժողով արդէն դանձած է :
Համարակալ	Գանձապետ
Գ. Թ. Թէլ-Էր-Այն	Սէլ-Էր-Այն

ՀԱՍ ԳՊՐՈՑ ԱՂԶԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Այս դարձեցիս պատմութեանց շըռ-ճանը պիտի սկսի սեպտեմբեր 2/14 ին յիսիսկաւոր Աշխարհիկ թողը Հայոց եկեղեցւոյ մօտ նորաշէն, յարմար և գեղեցիկ տան մէջ, Գեորգի պաշտպան, թիւ 18 :

Գեորգի լեզուէն է Անգլիկէն կ'ուսուցուի նաեւ Հայերէն և Գաղիկէն : Ետ փափաքել է որ վարժարան ընդունելու ուղի աշակերտուհիք ներկայ գտնուին շրջանին առաջին օրը Ս. Գեորգի թղթ տուեալ է դալ զպոյր աւելի որ բաց ի կերակի օրերէ :

Գիշերօթիկ աշակերտը պիտի վճարեն տարին 50 լիւր, այսինքն 12 լիւր սեպտեմբերին, 9 յունուարին, և 9 զատիկին :

Անոնք որ գիշերօթիկ չեն, բայց կէս օրուան ճաշը կ'ընդունին զպոյրէն վըճարելու են սեպտեմբերին 5 լիւր, յունուարին 5 լիւր, և 2 լիւր զատիկին : Իսկ այն աշակերտը որ ճաշ չեն ընդունել զպոյրէն վճարելու են այս վերջին զունուարեան կէսը :

Վերադարձ պայմանած ամբողջ, այն է՝ սեպտեմբերին, յունուարին և զատիկին, երկերկու լիւր պիտի վճարուի զառնակի համար :

Միջոցաւ աշխատութիւնը կը հրաւիրենք պայմանած ամբողջ վճարմանց կանխիկ ըլլալու կանխին, որ ճշգրտապէս լիւր է :

Ա. Զ. Դ.

Հայերէն և Գաղիկէն լեզուաց համար վարժուհի մը կը խնդրուի պատուաւոր Հայ տան մը համար, գոհացուցիչ ամսականաւ : Գանձապետը լիւր զընտրուող գիւնարէն պիտի լիւր :

Ե. Զ. Դ.

Տարթար Միտի Լէվիթեանէս :

Վիտեալ Բիւրի վերադարձ և մանկաւորաճ, հիւանդ կ'ընդունին իր բնակարանը Բերա, Թէլ-Էր-Այն մօտ Տէլ-Սիւնի վրայ, թիւ 6, ամեն առաւօտ ժամ

